

Suggested Citation: Sümer, G. (2021), "Kooperatif Bankacılığı ve Türkiye' de Uygulanabilirliği", *Fiscaeconomia*, 5(1), 262-279.

Kooperatif Bankacılığı ve Türkiye' de Uygulanabilirliği

Cooperative Banks and Applicability in Turkey

Gökhan SÜMER¹

Abstract

The primary objectives of cooperatives that are defined as an organizations set up by mutualisation to achieve common goals and protect economic interests is providing the needs of their partners with least cost by means of solidarity. Nowadays, cooperative banks operating in almost all over the world are situated in important position within the banking sector. The cooperative banks, in addition to offering loans to their partners with favorable terms, contribute to the strengthening and developing of cooperative structures and carry on activities through taking into account their partners' interests. Practices of cooperative banking in Turkey will contribute to the development of cooperative institutions by increasing financing facilities of cooperatives.

Article History:

Date submitted:

27.11.2020

Date accepted:

12.12.2020

Jel Codes:

G20, G21, G29

Keywords:

*Cooperatives,
Bank, Cooperative
Banks*

¹ Dr., Bağımsız araştırmacı, gokhan.sumer@halkbank.com.tr, ORCID: 0000-0001-5579-5689

Öz

Ortak hedeflere ulaşılması ve ekonomik çıkarların korunması adına yardımlaşma yoluyla oluşturulan örgütler olarak tanımlanan kooperatiflerin asıl amacı, ortakların ihtiyaçlarının dayanışma yoluyla ve en az maliyetle karşılanmasıdır. Günümüzde neredeyse tüm dünyada bulunan kooperatif bankaları, bankacılık sektörü içerisinde önemli bir konumda bulunmaktadır. Kooperatif bankaları, ortaklarına uygun koşullarla kredi kullanımı sunmanın yanı sıra, ortakların çıkarları gözetilerek yürütülmesi kooperatif yapılanmalarının güçlenmesine ve gelişmesine katkı sağlamaktadır. Kooperatif bankacılığı uygulamalarının Türkiye' de yapılması kooperatiflerin finansman olanaklarını artırarak, kooperatifçilik müessesesinin gelişmesine katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kooperatif, Banka, Kooperatif Bankacılığı

1. Giriş

Kooperatifler, kişilerin gereksinimlerinin giderilmesi, ortak hedeflere ulaşılması ve ekonomik çıkarların korunması adına yardımlaşma yoluyla oluşturulan örgütler olarak tanımlanmaktadır. Kooperatiflerin asıl amacı, ortakların ihtiyaçlarının dayanışma yoluyla ve en az maliyetle karşılanmasıdır. Belirli bir amaç üzerine kolektif iş birliğiyle kurulan kooperatiflerinde diğer bütün kuruluşlar gibi kaynak ve finansman ihtiyaçları bulunmaktadır. Kooperatifler bu finansmanı öz kaynaklardan ve kredi kullanımı gibi dış kaynaklardan sağlamaktadır. Ancak, öz kaynakların yetersiz olması ve kredi kullanım koşullarının zorluğu, kooperatifler tarafından kooperatif bankalarının kurulmasına neden olmuştur.

Bu bağlamda ilk olarak Almanya'da Raiffeisen ve Schulze-Delitzsch tarafından ortakların kaynak ihtiyaçlarını gidermek ve iyi şartlarda kredi sağlamak adına kredi kooperatifleri kurulmuştur. Raiffeisen tarafından tarım sektörünü finanse etmek adına kurulan tarım kredi kooperatifi ve Schulz-Delitzsch tarafından kurulan kooperatif bankası bu girişimin ilk örnekleridir. İlerleyen süreçte önem kazanan kredi kooperatifleri önce Avrupa'da daha sonrasında ise bütün dünyada yayılmıştır.

Günümüzde neredeyse tüm dünyada bulunan kooperatif bankaları, bankacılık sektörü içerisinde önemli bir konumda bulunmaktadır. Ülkelerin kredi piyasalarında büyük paya sahip bu bankalar, ticari bankalar gibi diğer finansal kuruluşlarla rekabet edebilecek konumda bulunmaktadır. Kooperatif bankaları, ortaklarına uygun koşullarla kredi kullanımı sunarak kooperatiflerin finansal sorunlarını çözmektedir. Aynı zamanda faaliyetlerin ortakların çıkarları gözetilerek yürütülmesi kooperatif yapılanmalarının güçlenmesine ve gelişmesine katkı sağlamaktadır (EACB Key Statistics, 2018).

Türkiye' de ise kooperatifler başta tarım olmak üzere çeşitli sektörlerde faaliyet göstererek bireylerin kalkınmalarını ve ekonomiye katılmalarını sağlamaktadır. Bununla birlikte, kooperatifler finansmanları devlet bankaları aracılığıyla kredi kullanarak gerçekleştirmektedir. Türkiye' de kooperatifler zaman zaman finansal destek sağlayıp varlıklarını devam ettirseler de bu sürekli ve sistemli bir yapıya dönüşmemiştir. Bunun sonucunda, kooperatifler hem özerkliklerini hem de varlıklarını riske eden finansal sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Kooperatifleri özel olarak destekleyecek ve iyi koşullarda kredi sağlayabilecek finans kurumlarının bulunmaması kooperatiflerin sorunlarını aşmalarını yetersiz kılmaktadır. Bu nedenle, kooperatifleri finansal açıdan özel olarak destekleyecek kurumların gerekliliği

Suggested Citation: Sümer, G. (2021), "Kooperatif Bankacılığı ve Türkiye' de Uygulanabilirliği", Fiscoeconomia, 5(1), 262-279.

kaçınılmazdır. Dünyadaki örnekler göz önünde bulundurulduğunda bu kurumlar, yine kooperatifler tarafından kurulan kooperatif bankalarıdır.

Bu çalışmada, kooperatif bankaları tanımlanmış, özelliklerine değinilmiş, dünyadaki örnekleri incelenmiş ve Türkiye' de bir kooperatif bankasının kurulması gerekliliği ele alınmaktadır. Bu doğrultuda, Türkiye' de kurulması gereken kooperatif bankalarına yönelik nasıl bir süreç izlenmesi gerekliliği belirtilmiş ve bu bankaların sermayeleri, kredi kaynakları, yönetim yapısı ve örgütlenme modelinin ilişkin öneriler sunulmaktadır.

2. Kooperatifler

Kooperatifler, sosyal, ekonomik ve kültürel ihtiyaçların karşılanması için gönüllü kişilerin bir araya gelerek oluşturdukları, demokratik biçimde yönetilen özerk işletmelerdir (Mülayim, 2006). Kolektif iş birliği ve yardımlaşma temeline dayanan kooperatifler, kişilerin çıkarlarını korumak ve gereksinimlerin en az ekonomik maliyetle karşılanmasını sağlamak için kurulan girişimlerdir.

Kooperatif, 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu altında "Tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını, işgücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli ortaklıklar" şeklinde tanımlanmaktadır.

Kooperatifler, bireysel girişimlerin yetersiz olması sonucu bireysel sermayenin ve katkının birleştirilerek yatırıma ve üretime dönüştürülmesi amacını taşımaktadır. Böylelikle, kooperatifçilik, toplumsal kalkınmaya destek olmakta ve bireysel kaynakların ekonomiye katılmasını sağlamaktadır.

Kooperatifler tüm ticari işletmeler gibi ürün ve hizmet sunma faaliyetlerinde bulunmaktadırlar. Ticari işletmeler de birincil amaç işletmenin kâra geçmesini sağlamak iken kooperatifler de kar elde etme amacı ön planda tutulmamaktadır. Kooperatif modellerinde asıl amaç kişilerin ihtiyaçlarını dayanışma ve yardımlaşma yoluyla en az maliyetle gidermektir. Buna bağlı olarak, kooperatifler sadece ortaklarıyla ürün veya hizmet anlaşmaları yapmakta ve bu anlaşmaları mevcut piyasa fiyatları üzerinden gerçekleştirmektedir. Kooperatifler, ortakların faaliyetlerinden elde ettikleri karları, kooperatifin gelişmesi ve sürdürülebilirliği için fon oluşturulması, ortaklara paylaşılması ve diğer yapılanmaların desteklenmesi için kullanmaktadır.

Asıl ve baskın amaç olan ortakların çıkarlarının korunması amacı, kooperatif modelinin demokratik bir biçimde yönetilmesini sağlamaktadır. Demokratik yönetim, tüm ortakların kooperatifin yönetiminde karar alma ve denetleme süreçlerinde eşit sayıda oy hakkına sahip olması anlamına gelmektedir. Bu durum kooperatifleri diğer ticari işletmelerden ayıran önemli özelliklerden biridir (Üper, 1995).

Demokratik yapı doğrultusunda, kooperatiflerin yönetim, denetim ve faaliyetlerinin karşılıklı yardım ve dayanışmaya dayalı yürütülmesi bağımsız ve özerk kuruluşlar olduğunun göstergesidir. Bununla birlikte kooperatifler ekonomik rekabet içerisinde ortaklarına daha fazla fayda sağlamak ve varlıklarını sürdürebilmek için diğer kooperatif yapılanmalarıyla birlikte iş birliği yapabilmektedirler. Bu doğrultuda, faaliyetlerin sürdürülebilmesi ve finansal

*Suggested Citation: Sümer, G. (2021), "Kooperatif Bankacılığı ve Türkiye' de Uygulanabilirliği", *Fiscaoeconomia*, 5(1), 262-279.*

destek sağlanması açısından diğer kuruluşlarla yapılacak olan anlaşmaların kooperatiflerin özerkliklerine ve demokratik yapılarına zarar vermemesi gerekmektedir (Çıkin, 1994).

Kooperatifler varlıklarını sürdürebilmek ve yapılarını güçlendirmek için gerekli olan finansmanı kendi öz kaynaklarından ve dış kaynaklardan sağlamaktadırlar. Öz kaynaklar; ortakların sermaye katkılarından (ortaklık payları), kooperatif kazançlarından ayrılan yedek kaynaklardan (yedek akçe), dağıtılmayan mali kârlardan (risturn), ve diğer özel fonlardan oluşmaktadır. Dış kaynaklar ise devletten, diğer kurumlardan ve ortaklardan alınan krediler, borçlar ve tahvil ihracı yoluyla elde edilen finansal kaynaklardır (Turan, 1992). Dış kaynaklar, kooperatiflerin öz kaynaklarının işletmenin finansman ihtiyaçlarını karşılayamadığı zamanlarda kullanılan kaynaklardır.

Ortakların sermayelerinin sınırlı olması ve öz finansman kaynaklarının yetersiz kalması sonucu kooperatifler ekonomik faaliyetlerini ve yatırımlarını sürdürmek için dış finansman kaynaklarına yönelmektedirler. Ancak, dış finansman yöntemlerinin kooperatif içindeki demokratik yapıya zarar vermesi, kredi kullanma ve borçlanmanın oluşturduğu ağır şartlar kooperatiflerin kendi finansal kurumlarını oluşturmalarını gerekli kılmaktadır.

3. Kooperatif Bankacılığı

Kooperatif bankacılığı, kooperatifler ve üst örgütleri tarafından bu yapıların finansal sorunlarını çözmek ve varlıklarını sürdürebilmek için oluşturulan finansal kurumlardır. Kooperatif bankaları, kooperatiflere ve üst örgütlerine kredi vermek, finansal danışmanlık yapmak gibi ortakların çıkarlarını koruyacak ve ekonomilerini rahatlatacak görevler üstlenmektedir. Buna ek olarak, tıpkı normal bankalar tarafından yürütülen mevduat havuzu oluşturmak ve tahvil ihraç etmek gibi kuruluşlara finansal destek sağlayacak fonksiyonları da yerine getirmektedirler (Helm, 1976). Kooperatif bankaları, kooperatifler ve üst örgütleri tarafından oluşturulduğu gibi yine ortaklar tarafından işletilen ve denetlenen kurumlardır. Bu durum, kooperatiflerin demokratik yönetim anlayışlarının zarar görmemesi için önem taşımaktadır (Mülayim, 1993).

Kooperatif bankalarının bölge, il veya ülke genelinde birbiriyle birliktelik oluşturarak faaliyet gösterdiği görülebilmektedir. Yerel faaliyetlere finansman sağlayan kredi kooperatiflerinin birlikteliği ile bölge çapında işlev gösteren bir kooperatif bankacılığı kurulabilmektedir. Aynı şekilde, bölgesel faaliyet gösteren kooperatif bankalarının birlikteliği ile ülke genelinde çalışan bir kooperatif bankası oluşturabilmektedir. Bu birleşmelerde kooperatif bankalarının aynı sektörde hizmet etme zorunluluğu bulunmamaktadır (Şahin ve Altay, 1991). Bu bütünleşme, kooperatif bankalarının daha fazla kooperatif ve üst örgütlerinin sorunlarını çözmesini sağlamakta ve kaynak açısından bankaları sağlamlaştırmaktadır.

Kooperatif bankaları, kooperatiflerin ve ortakların ihtiyaçlarına göre, sorunların giderilmesi adına farklı yaklaşımlar yürütmektedirler. Ortakların satın alım işlemlerinde kolaylıklar sağlanması ve ihtiyaca göre kredi verilmesi kooperatif bankacılığın asli uygulamalarının başında gelmektedir. Bu uygulamalar, dünyanın çeşitli bölgelerinde kooperatif tiplerine göre değişiklik göstermektedir. Bütün faaliyetlerin ortaklar tarafından ortakların yararı için yapılması, ilkelere gösterilen bağlılık ve birleşme kooperatif bankacılığının gelişmesini sağlamaktadır. Bunun yanı sıra, finansal sorunların çözülmesi, kredi portföylerinin çeşitlendirilmesi ve önemli bankalarla iş birliği yapılması kooperatif bankacılığının gelişimine katkı sağlayan önemli diğer etkenlerdir.

Suggested Citation: Sümer, G. (2021), "Kooperatif Bankacılığı ve Türkiye' de Uygulanabilirliği", Fiscaeconomia, 5(1), 262-279.

Sonuç olarak, kooperatif bankacılığının var olma sebebi kaynak sıkıntısı yaşayan kooperatiflerin finansal sorunlarının giderilmesidir. Kooperatif bankaları ortaya çıkış amaçları doğrultusunda küçük boyutlu tarım ve sanayi işletmelerine kredi sağlamak amacı taşımaktadırlar. Kooperatif bankaları tarafından kooperatiflere ve ortaklarına diğer bankaların sağlayamadığı düzeyde kredi olanakları sunulmaktadır. Sağlanan düşük faizli ve uzun vadeli krediler kooperatiflerin kaynak sıkıntıları gidermeleri ve finansal sorunlarını çözmeleri için büyük önem taşımaktadır. Kooperatif bankaları, kooperatif ortaklarına finansal destek için kurulan ve ortaklardan tarafından yönetilen, denetlenen ve işletilen kurumlardır. Dolayısıyla, kooperatif bankaları değerlerini ve ilkelerini kooperatif anlayışından almakta ve faaliyetlerini bu değerlerin güçlendirilmesi adına yürütmektedir.

3.1. Kooperatif Bankalarının Özellikleri

Kooperatif bankaları, kooperatif ortaklarına fayda sağlamak amacıyla ortaklar tarafından kurulan kuruluşlardır. Bu bankalar ortaklarının finansal çıkarlarını korumak için ortaklarına bankacılık hizmeti sağlamaktadırlar.

Kooperatif bankaları, asıl amaçları, faaliyetleri, işleyiş süreçleri açısından diğer kurumlardan farklı yapılarıdır. Ancak, kooperatif bankaları ulusal bankacılık yasaları çerçevesinde belirlenen kurallara uyarak faaliyetlerini sürdürmektedirler. Kooperatif bankalarının denetimleri ise devlet, kooperatifler birliği veya kendi merkezleri tarafından olmak üzere farklı şekillerde gerçekleşmektedir.

Kooperatif bankalarının ortaklar tarafından kurulup faaliyetlerini ortaklar yararına sürdürmesi, ihtiyaçların aynı doğrultuda olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, kooperatif bankaları diğer bankalardan farklı olarak kar elde amacı taşımamakta, asıl amaçları ortakların ekonomik çıkarlarını korumak amacıyla hareket etmektedir. Ancak dünya üzerinde bazı kooperatif bankaları daha sonrasında yine ortakların yararına kullanılması adına kooperatif dışı bireyler veya kurumlarla çalışarak kaynak yaratabilmektedirler.

Kooperatif bankalarının çalışma prensipleri kooperatif ilkeleriyle paralellik göstermektedir. Bu bağlamda, en önemli kooperatif ilkesi olan demokratiklik ilkesi korunmaktadır. Kooperatif bankalarında yönetim kurulunda yer alacak ortaklar, eşit oy hakkına sahip olan ortaklar tarafından demokratik olarak seçilmektedir.

Kooperatif bankalarında dönem sonlarında el edilen karların kullanım şekli önem taşımaktadır. Bu karlar yedek olarak tutulabilirken aynı zamanda bir bölümü ortaklara dağıtılabilir. Karların dağıtılması çoğunlukla ortakların kooperatifle olan ilişkisi üzerinden gerçekleşirken, bazen ortaklık payına dayalı veya her ortağa aynı oranda risturn verilmesi olarak gerçekleşmektedir.

3.2. Kooperatif Bankacılığının Tarihçesi ve AB Uygulamaları

Ortakların finansal sorunlarını çözmek ve kredi sağlamak amacı taşıyan kooperatif bankacılığı uygulamaların başlaması 19.yüzyılın ortalarına dayanmaktadır. Ortakların kaynak sıkıntılarını aşmak için kredi kooperatiflerinin kurulmasıyla başlayan bu süreç, beraberinde ve sonrasında kooperatif bankalarının açılmasıyla devam etmektedir. Bu bağlamda, dünya üzerinde ki ilk girişim Almanya'da Raiffeisen tarafından kurulan tarım kredi kooperatifi ve Schulze-Delitzsch öncülüğünde ortaya çıkan kooperatif bankasıdır.

Kredi kooperatifleri, üretim girişiminde bulunan ekonomik açıdan yetersiz kişilere kaynak yaratılması için geliştirilen kurumlardır. İhtiyaç duyulan kaynağın kişilere diğer kredi sağlayıcılarından daha uygun koşullarla sağlanması hedeflenmektedir. Özellikle kırsal kesimlerde tarım gibi faaliyetlerle uğraşan kişilerin kredi bulma konusunda yaşadıkları sıkıntıları çözmek adına önem taşımaktadırlar.

Almanya'da kredi kooperatiflerinin ve kooperatif bankalarının kurulmasıyla başlayan bu girişimler, zaman içerisinde tüm dünyaya yayılmış ve koşullara ve ihtiyaçlara uygun biçimde gelişim göstermişlerdir. Özellikle Fransa'da ve daha sonrasında Kanada'da bu tip finansal organizasyonlar kurulmuş ve farklı sektörlerinde ihtiyaçları giderilmeye çalışılmıştır (Ayadi, 2010).

Devam eden süreçte kooperatif bankaları gelişmiş ekonomilerin finansal sistemlerinin önemli bir parçası haline gelmiştir. EACB (European Association of Co-operative Banks) tarafından yayınlanan 2019 yılı raporunun verilerine göre kooperatif bankaları Avrupa ülkelerinde 2.816 bin bölgesel ve yerel banka işletmekte olup, bu işletmelerde toplam 712.678 personel çalışmaktadır. Müşterisi sayısı 209.559.728 olan AB kooperatif bankalarının 2019 aktif büyüklüğü 7.423.739 milyon EUR düzeyine ulaşırken toplam mevduat 3.964.556 milyon EUR, toplam kredi büyüklüğü 4.311.794 milyon EUR, öz kaynaklar 504.722 milyon EUR ve net kar 29.040 milyon EUR düzeyindedir.

AB kooperatif bankaları, kredi ve mevduat piyasasının yaklaşık %20'sini denetlemektedir. Bu veriler ışığında kooperatif bankalarının AB ekonomisinde önemli bir rol oynadığı ve AB Bankacılık Sisteminin çeşitliliğini oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 1. Kooperatif Bankaları 2018 Yılı Finansal Verileri

AB Ülkeleri	T.Aktifler	T.Mevduat	T.Kredi	Net Kar	Öz Kaynaklar	Personel Sayısı	Müşteri Sayısı	Koop. Banka Sayısı (Yerel-Bölgesel)	Krd.-Mevd. Pazar Payı%
Avusturya									
Österreichische Raiffeisenbanken	299.593	232.749	209.743	2.299	25.029	26.794	3.600.000	394	30,6-31,8
Österreichischer Volksbanken	26.564	21.555	20.502	115	2.298	3.778	1.109.145	9	4,7-5,0
Bulgaristan									
Central Co-operative Bank	2.872	2.564	1.155	17	270	1.965	1.785.326	v.y.	3,9-5,6
Danimarka									
Nykredit	193.684	10.292	167.767	770	12.462	3.382	1.159.000	56	31,4-5,1
Finlandiya									
OP Financial Group	140.382	66.112	87.081	892	11.832	12.241	4.282.000	156	35,5-38,4
Fransa									
Crédit Agricole	1.854.763	789.835	854.681	6.844	112.188	141.000	51.000.000	39	22,1-24,6
Crédit Mutuel	852.564	396.698	467.439	3.578	54.719	81.898	32.500.000	18	17,1-15,5
BPCE	1.273.926	530.323	659.581	3.026	73.406	105.000	30.000.000	29	21,1-22,6

Suggested Citation: Sümer, G. (2021), "Kooperatif Bankacılığı ve Türkiye' de Uygulanabilirliği", *Fiscaeconomia*, 5(1), 262-279.

Almanya									
Co-operative Financial Network	1.293.177	842.420	794.916	5.402	107.704	174.283	> 30.000.000	875	21,9-21,9
Yunanistan									
Association of Cooperative Banks of Greece	2.823	2.320	2.056	12,5	172	947	412.667	7	0,8-1,0
Macaristan									
SZHSZ	7.789	5.463	3.994	46	762	7.367	1.390.311	19	8,3-7,3
İtalya									
Federacasse (BCC)	213.700	146.000	128.000	600	19.400	29.383	6.000.000	268	7,2-7,8
Litvanya									
LCCU Group	412	361	278	1	36	487	116.555	49	1,4-1,4
Lüksemburg									
Banque Raiffeissen	8.809	7.606	6.128	19	409	600	120.809	13	16,0-21,0
Hollanda									
Rabobank	590.437	342.410	416.025	3.004	42.236	35.850	8.300.000	101	v.y.-33,3
Polonya									
National Union of Co-operative Banks (KZBS)	42.356	29.524	19.723	116	3.209	31,000	v.y.	549	6,9-10,1
Portekiz									
Credito Agricola	18.790	13.856	9.891	112	1.516	4.067	1.643.152	80	5,4-7,5
Romanya									
Creditcoop	282	207	207	0,9	31	1.873	609.513	40	v.y.-v.y.
Slovenya									
Dezelna Banka Slovenije d.d.	991	858	743	5	63	340	89.967	1	2,3-3,1
İspanya									
Unión Nacional de Cooperativas de Crédito	102.541	80.842	58.381	523	7.911	12.327	7.046.714	43	5,2-6,6
Banco de Crédito Cooperativo (BCC)	44.079	30.530	30.049	82	3.067	5.506	3.394.569	18	2,8-2,3
Birleşik Krallık									
Building Societies Association	453.205	312.032	373.455	1.575	26.003	32,590	25.000.000	43	v.y.-18,4
Toplam	7.423.739	3.864.556	4.311.794	29.040	504.722	712.678	209.559.728	2.816	
Kanada									
Desjardins Group	188.808	117.041	121.739	1.486	16.390	46.216	v.y.	271	23,5-41,6
Japonya									
The Norinchukin Bank / JA Bank Group	836.291	536.417	87.677	808	59.259	3.615	v.y.	681	v.y.-10,3
İsviçre									

Suggested Citation: Sümer, G. (2021), "Kooperatif Bankacılığı ve Türkiye' de Uygulanabilirliği", Fiscoeconomia, 5(1), 262-279.

Raiffeisen Schweiz	199.456	146.672	166.139	479	14.626	9.215	3.700.000	246	v.y.-13,0
Toplam (AB Hariç)	1.224.555	800.131	375.555	2.273	90.275	59.046	3.700.000	1.198	

Kaynak:http://v3.globalcube.net/clients/eacb/content/medias/key_figures/eacb_2018_key_statistics1.pdf-erişim tarihi 05.10.2020

Dünya üzerindeki kooperatif bankacılığı yapılanmaları Alman ve İngiliz modeli olarak iki başlık altında incelenmektedir. Alman kooperatif bankacılığı yapılanmasında, kredi kooperatifleri bir üst yapı olan kooperatif merkez bankaları tarafından denetlenmekte ve yürütülmektedir. Buna ek olarak, kredi kooperatifleri kendi kaynaklarını kendileri yaratmaktadır. İngiliz kooperatif bankacılığı yapılanmasında ise kooperatif bankaları anonim şirket olarak meydana gelmekte ve kooperatiflere şubeleri aracılığıyla finansman sağlamaktadır. Ayrıca, bu yapılanma modelinde kooperatif bankaları diğer bankacılık fonksiyonlarını da yerine getirmektedir.

3.2.1. Alman Kooperatif Bankacılığı

Alman Kooperatif Bankacılığının temellerini Raiffeisen ve Schulze-Delitzch tarafından kurulan kredi kooperatifleri oluşturmaktadır. Bu yapılanmalarda, kooperatif bankaları faaliyetlerini yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde sürdürmekte ve finans kaynaklarını kendileri yaratmaktadır. Bu kaynak ise ortaklar tarafından toplanan mevduatlardan oluşmaktadır. Finansal sorunların ortaya çıkması halinde kaynak üst yapı olan merkez kooperatif bankaları tarafından sağlanmaktadır.

Bu yapıda, kredi kooperatifleri yerel düzeyde işlevlerini yerine getirirken, bir üst yapı olan kooperatif merkez bankaları bölgesel düzeyde çalışmaktadır. Yapılanmanın en üstünde ise faaliyetlerini bölgeler arası sürdüren Alman Kooperatif Bankası bulunmaktadır. Alman Kooperatif Bankası (DG) ülke içerisinde ki kooperatifçilik faaliyetlerini desteklemekle ve kooperatif yapılanmalarına bankacılık hizmetleri vermekle yükümlüdür.

Kredi kooperatifleri ilk yıllarında tarım sektöründe ki kişilere yönelik hizmet sunan kuruluşlar olsalar da sonraları faaliyetlerini genel bankacılık işlemlerine doğru genişletmişlerdir. Mevduat toplamak ve kredi dağıtmak kredi kooperatiflerinin asıl işlemleridir. Ortaklara finansal desteğin sağlanması yanı sıra bu kurumların mevduat miktarları da önemli seviyelere varmaktadır. Bütün bu bankacılık işlemleri kredi kooperatiflerinin merkez kooperatif bankalarıyla ve Alman Kooperatif Bankasıyla birlikte çalışması sonucunda ortaya çıkmaktadır (Şahin ve Altay, 1991).

Kredi kooperatifleri süreç içerisinde karşılaştıkları finansal sorunları çözmek adına kendi içlerinde birleşme politikası izlemektedirler. Bu politika sonucunda kredi kooperatifleri daha efektif çalışma imkânı yakalamakta ve iş hacimlerini büyütmektedir. Buna ek olarak, bu birleşme kredi kooperatiflerinin faaliyet tabanını genişletmekte ve daha fazla sektöre ulaşmasını sağlamaktadır. Bu birleşmeden doğan kooperatiflerin kendi aralarında yatay bütünleşmeye gitmesi sonucunda ortaya kooperatif merkez bankaları meydana gelmektedir. Kooperatif merkez bankaları, kredi kooperatiflerinin bankaları olarak işlev göstermektedir. Buna ek olarak yatay bütünleşme, kredi kooperatiflerinin başarısını yukarı çekmekte, faaliyet tabanını genişletmekte ve kaynak kullanımını daha verimli hale getirmektedir (Duymaz, 1985).

Kooperatif merkez bankaları kredi kooperatiflerinin bankaları konumunda bulunması nedeniyle bu örgütleri denetlemekte ve onlara danışmanlık yapmaktadır. Bu kapsamda kooperatiflerin kredi ihtiyaçlarını karşılamakta, finansal sorunlarına çözüm bulmakta ve likidite rezervlerini

Suggested Citation: Sümer, G. (2021), "Kooperatif Bankacılığı ve Türkiye' de Uygulanabilirliği", Fiscoeconomia, 5(1), 262-279.

yönetmektedir. Bununla birlikte, kredi kooperatifleri arasında gerçekleşen ticari işlemleri yönetmekte, ödemeleri kontrol etmekte ve bu işlemlerden doğacak olan finansal sıkıntıları gidermektedir. Bütün bu etkinlik alanlarının yanı sıra kooperatif merkez bankaları diğer bankacılık işlemlerini de yerine getirmektedir. Bu doğrultuda kooperatif merkez bankaları diğer bankalarla ortak çalışarak farklı müşterilere kredi sağlayabilmektedir. Kooperatif merkez bankaları menkul kıymetler alım satımı yapabilmekte, bu işlemlerde aracı olabilmekte ve yatırım danışmanlığı hizmeti verebilmektedir (Şahin ve Altay, 1991). Son olarak, kooperatif merkez bankaları kaynakların ve kredilerin en verimli şekilde kullanılması adına önemli bir yer taşımaktadır.

Finansal sistemleri gelişmiş ülkelerde olduğu gibi Almanya'da kooperatif bankacılığı bankacılık sektörü içerisinde oldukça büyük bir öneme sahiptir. Alman kooperatif bankacılığı ise dünyadaki diğer kooperatif bankacılığı uygulamalarına temel olmaktadır. Sonuç olarak, dünya üzerinde birçok kooperatif bankacılığı uygulamasında bu yapılanma şeklinin kullanıldığı görülmektedir.

3.2.2. İngiliz Kooperatif Bankacılığı

Ülkedeki kooperatifçilik hareketinin desteklenmesi adına kurulan İngiltere Kooperatif bankası, ticari bir banka olarak işlev göstermektedir. Kredi sağlama ve diğer bankacılık hizmetlerinin ortaklarla sınırlandırılmaması, İngiltere Kooperatif Bankasını diğer yapılanmalardan ayırmaktadır.

İngiltere Kooperatif Bankası, kuruluşundan bu yana ticari bankacılık esaslarını benimsemektedir. Ticari bankacılık, mevduat bankacılığı olarak da adlandırılmakta ve bankaların hizmetlerini kendi şubeleri aracılığıyla gerçekleştirmeleri olarak tanımlanmaktadır. Ticari bankalar, bireysel krediler, vadesiz ve vadeli mevduat hesapları, çek, senet ve kambiyo, yatırım danışmanlığı ve müşteri ilişkileri yönetimi gibi çeşitli birçok işlemi yürütmektedirler (Parasız, 2000). Bu kapsamda bir ticari banka olarak faaliyet gösteren İngiltere Kooperatif Bankası da bu işlemleri gerçekleştirmektedir. Bütün bu faaliyetleriyle birlikte, kooperatiflere kullandırılan krediler ve kooperatiflerden toplanan mevduatların payına bakıldığında, İngiltere Kooperatif Bankasının kooperatiflerin finansmanları adına büyük önem taşıdığı görülmektedir.

Bu iki yapılanma modelinde de kooperatifler bankaların finansman kaynaklarına katılmakta ve finansal açıdan desteklenmektedir. Alman kooperatif bankacılığında, kooperatifler tarafından yaratılan kaynaklar aracılığıyla ortaklar finanse edilirken, İngiliz kooperatif bankacılığında, ticari bankaların şubeleri aracılığıyla kooperatifler ve ortaklara finansal destek sağlanmaktadır. Bu iki yapılanma dünya üzerindeki diğer kooperatif bankacılığı faaliyetlerinde temel alınarak kullanılmaktadır.

4. Türkiye' de Faaliyet Gösteren Kooperatiflerin Finansal Hizmetlere Erişimleri

Dünya üzerinde giderek yaygınlaşan kooperatifçilik hareketi, ülkemiz ekonomisinde de önemli konumda bulunmaktadır. Dünyada ve Türkiye' de diğer yapılanmalar gibi kooperatiflerin de temel sorununu kaynak ve finansman ihtiyacı oluşturmaktadır (Esen, 2000). Kooperatifler faaliyetlerini sürdürebilmek adına kendi iç bünyelerinde oluşturdukları öz kaynakları kullanmaktadır. Öz kaynakların yetersiz geldiği noktalarda ise kooperatifler dış kaynaklara yönelerek borçlanma yoluyla sermayelerini oluşturmaktadır. Kuşkusuz, kooperatif sermayesi kooperatiflerin faaliyetlerini sürdürebilmesi, ortaklarına fayda sağlayabilmesi ve piyasada rekabet edebilmesi adına büyük önem taşımaktadır. Buna ek olarak, kaynak ihtiyacı için dış

kaynaklara yönelim kooperatiflerin bağımsızlıklarını zedelemekte bu durum kooperatiflerin kendi bankalarını kurmaya itmektedir.

Türkiye' de kooperatifler 1994 yılına kadar devlet tarafından yönetilen ve finanse edilen kurumlar olarak faaliyet göstermişlerdir. Özellikle tarım sektörüne yönelik finansal destekler kooperatifler üzerinden gerçekleşmiştir (Hazar, 1970). Kooperatiflerin kamuya ait kuruluşlar şeklinde yönetilmesi kooperatifler ve ortaklar arasındaki ilişkinin zayıflamasına yol açmıştır. Bu durum kooperatiflerin verimsizleşmesini ve bağımsızlıklarını yitirmelerine neden olmuştur. Sonuç olarak, öz sermaye ve finansman ihtiyacı diğer bütün girişimler gibi kooperatifler için de ciddi bir sorun haline gelmektedir. Bununla birlikte bu kaynağa erişimin ne şekilde gerçekleşeceği de kooperatiflerin yapısal fonksiyonları adına büyük önem taşımaktadır.

Kooperatiflerin kar amacı taşımayan kurumlar olması, finansal sorunları daha da arttıran nedenlerden biridir. Bununla birlikte, ortaklar tarafından yapılan kaynak katkısının düşük seviyelerde olması ve kredi olanaklarının yetersizliği kooperatiflerin finansal zorluklarla karşılaşmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Kooperatiflerin tahvil gibi enstrümanlar aracılığıyla kaynak sağlayamaması öz kaynakları yetersiz kılan nedenler biridir. Ayrıca, kötü ekonomik koşullarda sermayenin değer kaybetmesi de ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Demir, 2012). Kooperatifleri özel olarak destekleyecek ve iyi koşullarda kredi sağlayabilecek finans kurumlarının bulunmaması kredi olanaklarını yetersiz kılmaktadır. Buna ek olarak, kooperatiflerin kredi kullanımında yeterli teminat gösterememeleri kredi sağlamalarını mümkün kılmamaktadır. Yine de sağlanan kredilerin yüksek faiz ve düşük vade koşullarında olması, kredi maliyetlerini fazlasıyla arttırmaktadır. Artan maliyetler kooperatiflerin faaliyetlerine de yansımakta, bunun sonucunda kaynaklar efektif kullanılamamakta ve kooperatif verimsizleşmektedir.

Kooperatiflerin finansman sorunlarını aşmaları için izlenebilecek en temel yöntem, ortaklar tarafından sağlanan sermaye katkılarının artırılmasıdır. Ortakların ekonomik açıdan kısıtlı olması öz sermayenin yeterli düzeyde arttırılmasını imkânsız kılmaktadır. Dolayısıyla, kooperatiflerin kooperatif bankaları olarak adlandırılan kendi finansman kuruluşlarına sahip olması finansal sorunların çözümü adına önem taşımaktadır.

Kooperatif bankaları, kooperatiflere ve onların üst örgütlerine kredi sağlayan kuruluşlar olarak tanımlanmaktadır. Kooperatiflere finansal desteğin sağlanmasının yanında, kooperatif bankalarının yönetimi ve denetimi kooperatifler ve üst örgütleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Türkiye' de, kooperatifler bazı devlet bankaları ve belirli sektörlerle yönelik kredi kooperatifleri tarafından finanse edilmektedir. Kooperatiflerin finanse edildikleri kurum tarafından denetlenmesi kooperatiflerin demokratik yönetim ilkesiyle ters düşmekte ve bağımsızlıklarını büyük ölçüde kaybetmelerine neden olmaktadır.

4.1. Tarım Kredi Kooperatifleri ve T.C Ziraat Bankası

Ülke ekonomisinde önemli bir paya sahip olan tarım sektörü, finansal desteğe ihtiyaç duyan başlıca sektörlerden biri konumunda bulunmaktadır. Bu kapsamda tarım sektörüne yönelik faaliyet gösteren kooperatiflerin finansmanları önem taşımaktadır. Tarım kredi kooperatifleri, kooperatif ortaklarına finansal destekte bulunmak ve üretimlerini geliştirmek adına uygun koşullarda kredi sağlayan kurumlar olarak tanımlanmaktadır (Hazar, 1967). Tarım kredi kooperatifleri, ortaklara kredi sağlamanın yanında bu kredilerin verimli şekilde kullanılması adına üreticilere yönelik değerlendirme faaliyetleri göstermektedir.

Suggested Citation: Sümer, G. (2021), "Kooperatif Bankacılığı ve Türkiye' de Uygulanabilirliği", Fiscoeconomia, 5(1), 262-279.

Tarım Kredi Kooperatifleri, 1863 yılında kurulan ve tarımsal kooperatiflerin ilk aşamaları olan Memleket Sandıklarına kadar uzanmaktadır. Memleket sandıklarının yerini zaman içerisinde menafi sandıkları almış ve menafi sandıkları köylülerin kredi ihtiyaçları karşılama bakımından Ziraat Bankası'nın temelini oluşturmuştur (İloğlu, 1964). 1977 yılına kadar faaliyetlerini Ziraat Bankasına bağlı olarak sürdüren tarım kredi kooperatifleri, 1977 yılında Merkez Birliğinin kurulmasıyla teşkilatlanmalarını gerçekleştirmiş ve özerk bir yapıya bürünmüştür. Günümüzde ise T.C Ziraat Bankası, Tarım Kredi Kooperatiflerinin finansman bankası olarak işlev göstermekte ancak yönetsel yükümlülükleri bulunmamaktadır. Tarım Kredi Kooperatifleri tarafından ortaklara sağlanacak krediler, T.C Ziraat Bankası aracılığıyla sağlanmaktadır (Karalar, 2002). Sonuç olarak, Tarım Kredi Kooperatiflerinin kredi sağlanmasına yönelik bütün işlemleri T.C Ziraat Bankası tarafından gerçekleştirilmektedir. 2005 yılında Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu'nda yapılan düzenlemeler kapsamında kooperatifler arası dayanışma ilkesinin yasal önem kazanmasıyla birlikte kooperatifler demokratik yapıları sağlamlık kazanmıştır. Buna ek olarak Tarım Kredi Kooperatifleri tarafından çiftçilere uygun koşullarda kredi verilmesi sağlanmış ve yine çiftçilere yönelik akaryakıt ve sigorta işlemleri temin edilmesine imkân verilmiştir.

Tarım kredi kooperatiflerinin faaliyet alanları ve üstlendikleri görevler 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Ve Birlikleri Kanunu kapsamında şu şekilde sıralanabilmektedir:

- Ortaklarına kısa ve orta vade ve düşük faiz koşullarıyla ve maliyetine kredi sağlamak.
- Kredi vermek, mevduat toplamak gibi bankacılık hizmetlerini yürütmek ve sigorta işlemleri temin etmek.
- Ortaklarının tarımsal ürünlerini değerlendirmek.
- Ortakların tarımsal üretimlerinde kullanmak üzere ihtiyaç duydukları ekipmanları sağlamak.
- Ortakların ve diğer üreticilerin üretimlerine yönelik gereksinimleri karşılamak.
- Ortakların ve diğer üreticilerin mesleki ve teknik yönden yeterliliklerini sağlamak adına faaliyetlerde bulunmak.

4.2. Esnaf ve Sanatkârlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri ve Türkiye Halk Bankası

Günümüzde, 32 bölge birliği ve bir merkez birliği (TESKOMB) çatısı altında örgütlenen, Esnaf ve Sanatkârlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri (ESKKK) yaklaşık olarak 700 bin ortağa sahiptir. Bu doğrultuda yaklaşık 1006 Esnaf ve Sanatkârlar Kredi ve Kefalet Kooperatifi küçük ve orta büyüklükte işletmelerin finansman ihtiyaçlarını karşılamak üzere faaliyet göstermektedir. Aynı zamanda, ESKKK Merkez Birliği, kooperatiflerin, birliklerin ve ortakların iş eğitimi ve denetimi ihtiyaçlarına yanıt vermek ve aktarılacak finansal kaynakların verimli ve efektif kullanılmasını sağlamak adına varlığını sürdürmektedir.

ESKKK'nin asıl amacı, kooperatife ortak olan esnaf ve sanatkârlara iş faaliyetlerini sürdürmeleri için gerekli olan krediyi kefil olmak suretiyle sağlamaktır. Ülkemizin kuruluşunun başlangıç dönemlerinde kalıcı bir ekonomik kalkınma politikası gerçekleştirmek adına esnaf-sanatkâr ve küçük ve orta büyüklükte işletme sahibine kaynak yaratmak ve finansal destek sağlamak amacıyla 1933 yılında Türkiye Halk Bankası kurulmuştur. Halk Bankası'nın asıl amacı, Esnaf ve Sanatkârlar Kredi ve Kefalet Kooperatiflerinin kefaletini almak kaydıyla esnaf ve sanatkârlara kredi sağlamaktır. Bu noktada, devlet tarafından Halk Bankası aracılığıyla yapılan finansal

Suggested Citation: Sümer, G. (2021), "Kooperatif Bankacılığı ve Türkiye' de Uygulanabilirliği", Fiscoeconomia, 5(1), 262-279.

desteğin uygun vade koşullarında esnaf ve sanatkârlara katkıda bulunması amaçlanmıştır. Aynı zamanda, kredi cari faiz oranının yarısının devlet tarafından karşılanması bu kredi sağlama yapısını fonu kullanacak kişiler için oldukça çekici kılmaktadır. ESKKK tarafından sağlanacak kefaletin ön koşulu ise kredi kullanacak kişinin kooperatif ortağı olması şartıdır.

Bu kapsamda ESKKK, yeterli finansal kaynağa ulaşamayan küçük işletmelerin, esnafın ve sanatkârların finansman ihtiyacının giderilmesinde önemli bir konumda bulunmaktadır. Ek olarak, küçük meslek gruplarının finansal sorunlarının giderilmesi ve yapılarının güçlendirilmesi istihdamı arttırmakta, sosyal refahı tabana yaymakta dolayısıyla sosyal ve ekonomik kalkınmayı beraberinde getirmektedir.

Kredi ve Kefalet Kooperatifleri, Türkiye Halk Bankası tarafından kooperatif ortaklarına kullandırılan krediler için kefalet vermektedir. Kooperatif ortağı esnaf ve sanatkârlardan vadesinde tahsil edilemeyen krediler faizleriyle beraber kooperatiflerin bankada var olan fonlarından karşılanmaktadır. Dolayısıyla, ESKKK'nın kredi kullanıcısı adına kefalet vermesi kredinin ödenmeme riskini üstlendiği anlamına gelmektedir. Bu durum Banka için kredinin geri dönüşünde kolaylık ve garanti sağlayarak efektif bir kredi sisteminin oluşmasına katkıda bulunmaktadır.

T.C. Ziraat Bankası ve Türkiye Halk Bankası dışında geçmiş dönemlerde kooperatiflerin ortaklığının bulunduğu veya kooperatiflere de hizmet sunan Tarih Bank, Şeker Bank ve Emlak Kredi Bankası gibi kuruluşlar da bulunmaktaydı.

5. Türkiye' de Kooperatif Bankası Kurulabilmesi Olanakları

Günümüzde neredeyse tüm dünyada yer alan kooperatifler ülke ekonomileri içerisinde önemli paylara sahip kuruluşlardır. Bunun yanı sıra, kooperatifleri finanse eden kooperatif bankaları da bankacılık sektöründe önemli bir konumda bulunmaktadır. Türkiye ele alındığında ise çoğu dünya ülkesinin aksine herhangi bir kooperatif bankasının olmadığı görülmektedir. Türkiye' de, kooperatiflerin finanse edilmesi adına devlet bankaları aracılığıyla girişimler olsa da kendilerine finansal destek yaratabilecekleri kooperatif bankacılığı sistemi gelişmemiştir. Kooperatifler zaman zaman finansal destek sağlayıp faaliyetlerine devam etseler de bu sürekli ve sistemli bir yapıya dönüşmemiştir. Bunun sonucunda, kooperatifler hem özerkliklerini hem de varlıklarını riske eden finansal sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır (Küçükkaplan, 2012).

Kooperatifleri özel olarak destekleyecek ve iyi koşullarda kredi sağlayabilecek finans kurumlarının bulunmaması kooperatiflerin sorunlarını aşmalarını yetersiz kılmaktadır. Buna ek olarak, kooperatiflerin kredi kullanımında yeterli teminat gösterememeleri kredi sağlamalarını mümkün kılmamaktadır. Yine de sağlanan kredilerin yüksek faiz ve düşük vade koşullarında olması, kredi maliyetlerini fazlasıyla arttırmaktadır. Artan maliyetler kooperatiflerin faaliyetlerine de yansımakta, bunun sonucunda kaynaklar efektif kullanılamamakta ve kooperatif verimsizleşmektedir (Çıkin, 1996). Bunun yanı sıra, devlet bankalarından alınan bu krediler kooperatiflerin özerkliklerine zarar vermektedir. Bu nedenle, kooperatifleri finansal açıdan özel olarak destekleyecek kurumların gerekliliği kaçınılmazdır. Dünyadaki örnekler göz önünde bulundurulduğunda bu kurumlar, yine kooperatifler tarafından kurulan kooperatif bankalarıdır.

Kooperatif bankaları, kooperatiflerin finansal sorunlarını aşmaları adına ortaklar tarafından işbirliği ile kurulan finans kurumlarıdır. Kooperatif bankaları, ortaklarına kredi sağlamak ve onlara danışmanlık yapmanın yanı sıra mevduat toplamak gibi normal bankacılığa ilişkin

*Suggested Citation: Sümer, G. (2021), "Kooperatif Bankacılığı ve Türkiye' de Uygulanabilirliği", *Fiscaoeconomia*, 5(1), 262-279.*

faaliyetleri de yürütmektedirler. Kooperatif bankalarını diğer finans kurumlarından ayıran en önemli özellik ise bu bankaların kooperatiflere ve üst örgütlerine ait olması ve onlar tarafından yönetilmesidir. Bu bankaların denetimi iç kontrol ile sağlandığı gibi ortaklar tarafından da gerçekleştirilmektedir. Kooperatif bankaları başta kooperatifleri ve ortakları olmak üzere tüm müşterileri için hizmet eden, mevduat toplayan, kredi veren, küçük üreticilere ve kırsal kesimdeki insanlara hizmet götüren, kooperatifçilik ilkelerine bağlı olan bankalardır. Bu faaliyetlerini kooperatifçilik ilkelerine bağlı olarak sürdürmeleri oldukça önem taşımaktadır.

Kooperatif bankalarının kooperatiflerinin kendi kuruluşları olması hem bankanın sermayesini ve yapılanmasını güçlü kılarken hem de bankanın ortakları ve aynı zamanda müşterileri içinde birçok yarar sağlamaktadır. Ortaklar düşük faizli ve uzun vadeli kısacası iyi koşullarda kredilerden faydalanmaktadır. Ayrıca, mevduatlar içinde iyi faiz oranları verilmekte ve ortaklar bundan gelir sağlamaktadır. Ortaklardan toplanan mevduatlar dönem içerisinde diğer kooperatiflere kredi sağlanması amacıyla kullanılmaktadır. Bu doğrultuda kullanılan krediler ile birlikte kooperatiflerin finansman ihtiyaçları karşılanırken, banka içinde kaynak yaratılmaktadır. Buna ek olarak, kooperatif bankaları ortaklarına dönem sonu karlarından pay, risturn dağıtmakta dolayısıyla ortakların finansal açıdan kalkınmalarına destek olmaktadır (Küçükkaplan, 2012).

Kooperatif bankaları dünya üzerinde oldukça yaygın bir biçimde bulunan finansal kuruluşlardır ve ülke ekonomileri içerisinde önemli bir konumda bulunmaktadırlar. Öyle ki, toplanan mevduatlar ve sağlanan krediler açısından bankacılık sektöründe önemli paya sahiptirler (Çıkin, 1996). Özellikle kırsal alanlarda küçük ölçekli üretim yapan bireylerin kalkınmasında önemli rol oynamaktadır. Bu doğrultuda, kooperatif bankalarının tabana yayılması onları sermaye anlamında güçlü bankalara dönüştürmektedir. Bu bankaların sermaye ve ortaklık yapıları bakımından güçlü olmaları aynı zamanda onları kriz dönemlerinde varlıklarını korumaktadır.

Türkiye' de kooperatifler devlet bankaları aracılığı ile finanse edilseler de bu sistematik bir yapıya bürünmemiştir. Bazı dönemlerde bu yönde girişimler yapılmış ancak herhangi bir kooperatif bankası kurulmamıştır. Bu bankaların anlatılan özellikleri doğrultusunda Türkiye' de de kooperatifleri finanse edecek ve ortakların çıkarını koruyacak bir kooperatif bankacılığı sistemine ihtiyaç olduğu görülmektedir.

5.1. Yönetim Yapısı

Kooperatif bankalarının dünya üzerindeki gelişmiş örneklerine bakıldığı zaman bu bankaların dikey bir biçimde yani aşağıdan yukarıya şeklinde oluşturuldukları görülmektedir. Yerel ve bölgesel düzeyde faaliyet gösteren bankalar kooperatif statüsünde bulunmaktadır. Buna ek olarak, bölgesel kooperatif bankalarının birleşmeleriyle oluşturulan merkez kooperatif bankaları ise anonim şirket olarak var olmaktadır.

Türkiye' de geliştirilecek olan kooperatif bankasının da dünyada ki gelişmiş örnekleri gibi anonim şirket statüsünde olması gerekmektedir. Anonim şirket statüsünde kurulan kooperatif bankasının hisselerinin büyük kısmının kooperatif bölge ve merkez birliklerine ait olması büyük önem taşımaktadır. Hisselerin büyük kısmının kooperatifler ve üst örgütlerine ait olması, onları bankanın mülkü sahibi konumuna getirecek ve yönetimin de kooperatifler tarafından gerçekleştirileceği anlamına gelmektedir. Aynı zamanda, kooperatiflerin ve bankanın

Suggested Citation: Sümer, G. (2021), "Kooperatif Bankacılığı ve Türkiye' de Uygulanabilirliği", Fiscoeconomia, 5(1), 262-279.

denetlenmesi de ortaklar tarafından yürütülecektir. Bu durum kooperatifçilik ilkeleri doğrultusunda kooperatifleri korumakta ve onların özerk yapılarına uygun olmaktadır.

Türkiye' de yönetiminde kooperatiflerin etkin olmamakla beraber kooperatiflere finansman sağlayan bankalar bulunmaktadır. Bunlara örnek olarak kooperatif ortaklarına tarım alanında kredi sağlayan Ziraat Bankası, esnaf alanında Türkiye Halk Bankası ve konut alanında kredi sağlayan Emlak Bankası gösterilebilmektedir. Bu bankaların yönetiminde ve mülkiyetinde kooperatiflerin yer almaması, onların finansal açıdan yeterli düzeyde desteklenmelerini mümkün kılmamaktadır. Bu doğrultuda kooperatiflerin ve üst örgütlerinin yönetiminde ve mülkiyetinde yer aldıkları kooperatif bankalarının kurulması ortaklara yeterli düzeyde kaynak aktarılması adına büyük önem taşımaktadır.

5.2. Kuruluş Kaynağı ve Sermaye Yapısı

Kooperatiflerin toplum içinde büyük bir kesime hizmet vermesi ve farklı sektörlerde faaliyet göstermesi onların finansman ihtiyacını arttırmaktadır. Bu doğrultuda kooperatiflerin finansmanı sağlayacak bir kooperatif bankasının kurulması için gerekli olan kaynak da devasa boyutlarda olabilmektedir.

Kooperatifçilik ilkeleri gereği kurulacak bir kooperatif bankasının kuruluş sermayesi bütünüyle kooperatifler ve üst örgütleri tarafından oluşturulmalıdır. Bu doğrultuda banka sermayesinin kooperatifler ve üst örgütleri tarafından kontrol edilmesi gerekmektedir. Bu durum kooperatiflerin özerk yapı anlayışına uymakta ve demokratik yönetim ilkesini desteklemektedir. Bu noktada, bütün kooperatiflerin ortak katılımıyla oluşturulacak sermaye fonu kurulacak olan bankaya kaynak olarak aktarılabilir. Sermaye fonunun yaratılmasında ortakların kaynak katılımı ve kooperatiflerin faaliyetlerinden doğan karlardan verilecek paylar büyük önem taşımaktadır. Kooperatiflerin mevcuttaki finansal durumları bankanın kuruluşu ve yatırımları için gerekli olan kaynağı karşılamayabilmektedir. Bu durumda dünya üzerinde örnekleri olduğu gibi devletin bankaya sermaye desteğinde bulunması gerekmektedir. Aynı zamanda, kooperatiflere kredi sağlayan devlet bankalarının kaynak destekleri eklenerek kooperatifler bankasının kuruluş sermayesi karşılanabilir.

5.3. Kredi Kaynağı

Kooperatif bankaları, ortaklarını ve kooperatifleri finansal açıdan desteklemek adına kredi sağlamaktadırlar. Dolayısıyla kurulacak olan bankanın sağlayacağı krediler için kaynak yaratması büyük önem taşımaktadır. Kooperatif bankalarının en önemli kaynak yaratma araçları ortaklarından topladıkları mevduatlarıdır. Buna ek olarak, kooperatif bankalarının kırsal alanlarda krediye erişim imkânı olmayan üreticilere ulaşması ve üreticilerin kaynaklarını mevduat olarak işlemesi bu bankaları diğer bankalardan ayıran en önemli özelliklerden biridir.

Kooperatif bankaları kooperatiflerin aksine kredi kaynağı yaratmak adına çeşitli faaliyetlerinden kazandıkları gelirlerle fon yaratabilmektedir. "Banka parası" olarak adlandırılan bankanın öz kaynaklarından ve ortaklarından topladığı mevduatlarla oluşturulan fon buna örnektir. Bunun yanı sıra, bankalar, tahvil ve yatırım sertifikası gibi kıymetli evrakları piyasaya ihraç ederek ve bunların piyasaya sunulmasına aracılık ederek fon oluşturabilmektedir. Bu doğrultuda, bir kooperatifler bankasının kurulması kooperatiflerin yararlanamadıkları bu fonlardan yararlanılması adına büyük önem taşımaktadır.

Suggested Citation: Sümer, G. (2021), "Kooperatif Bankacılığı ve Türkiye' de Uygulanabilirliği", Fiscaeconomia, 5(1), 262-279.

Bunun yanı sıra, Merkez Bankasının kooperatiflere doğrudan değil de devlet bankaları ve aracı kurumlar yoluyla kredi sağlaması maliyetleri büyük ölçüde arttırmaktadır. Bu durum kooperatif ortaklarının merkez bankası tarafından yapılan fonlamadan yeterli verimi alamaması anlamına gelmektedir.

Verilen bilgiler doğrultusunda kooperatif bankalarının kredi kaynakları şu şekilde özetlenebilmektedir;

- Kooperatif bankaları ortaklarından ve diğer müşterilerden mevduat toplayabilmektedir.
- Kooperatif bankaları toplanan mevduatlarından, öz kaynaklarından ve bankacılık faaliyetlerinden doğan gelirlerden fon yaratabilmektedir.
- Kooperatif bankaları tahvil ve yatırım sertifikası gibi kıymetli evrakları piyasaya ihraç edebilmekte ve bunların piyasaya sunulmasına aracılık edebilmektedir.
- Kooperatif bankaları, Merkez Bankasının para politikası kapsamında olan kredilerinden doğrudan ve öncelikli olarak yararlanabilmektedir.
- Devletin kooperatiflere ve ortaklarına sağlayacağı krediler ve çeşitli finansal destekler kooperatif bankaları yoluyla aktarılabilir.
- Kooperatif bankaları, kooperatifleri finansal açıdan desteklemek adına her türlü bankacılık işlemlerini gerçekleştirebilmektedir.

5.4. Yapısal Model

Kooperatif bankalarının örgütlenme modeline ilişkin dünya üzerindeki ilk örneklerine bakıldığında bu bankaların tarım sektörüne yönelik hizmet veren kooperatifleri finanse etmek adına kurulduğu görülmektedir. Bu doğrultuda, Türkiye' de kurulacak olan bir kooperatifler bankasının öncelikle küçük üreticinin daha yoğun olduğu tarım sektörüne yönelik olması gerekmektedir. Kooperatif bankaları tarafından tarım sektörüne yönelik finansal desteğin etkin ve verimli bir şekilde işlemeden sonra farklı sektörler için de bu bankaların kurulması gerekmektedir. Daha sonrasında bu bankalar kendi içlerinde iş birliğiyle birleşerek daha güçlü yapılar oluşturabilirler.

Bu doğrultuda başta tarım olmak üzere her sektör için kooperatif bankalarının kurulmalıdır. Bunun yanı sıra, sektör özelinde kooperatiflere finansal destek sağlayan devlet bankaları yılların vermiş olduğu bilgi birikimi ve tecrübeleriyle iştirak şeklinde kooperatif bankaları kuruluşuna liderlik edebilir. Böyle bir yöntemle kurulacak olan kooperatifler bankasının yönetiminde kooperatiflerin ve üst örgütlerinin söz sahibi olması gerekmektedir.

Türkiye' de kooperatif bankalarının örgütlenme modeli tarım ve tarım dışı sektörlerle yönelik ayrı ayrı bankaların kurulması şeklinde gerçekleşmelidir. Bu şekilde ortaklara ve kooperatiflere aktarılacak kaynaklar sektörel özellikler ele alınarak verimli bir şekilde kullanılacaktır. Ayrıca bu kaynakların denetimi ve yönetiminde de sistemsel sorunların önüne geçilebilecektir.

6. Sonuç

Kooperatif bankaları, kooperatiflere ve üst örgütlerine finansal sorunların çözülmesi adına kredi sağlayan ve yönetimleri kooperatifler ve üst örgütleri tarafından gerçekleştirilen finansal kurumlardır. Kooperatif bankaları finansal istikrara büyük bir katkı sağlamakta ve bu yüzden

ülke ekonomileri içerisinde önemli bir konumda bulunmaktadır. Özellikle Avrupa ülkeleri gibi kooperatifçilik hareketinin yaygın olduğu ülkelerde kooperatif bankalarının piyasa içindeki payları önemli bir seviyededir. Kooperatif bankaları sermaye yapılarının güçlü olması, yerel olmaları, işlevlerini kâr amaçlı değil ortaklarına ekonomik fayda sağlamak için yürütmeleri, demokratik yapılanmayı benimsemeleri ve yönetimin ortaklardan tarafından yapılması gibi özellikleriyle diğer ticari bankalardan ayrılmaktadırlar. Bu özellikler onları konvansiyonel bankalardan ayırırken aynı zamanda istikrar açısından finansal olarak daha sağlam yapıda olmalarını sağlamaktadır.

Bu doğrultuda, Türkiye' de ki kooperatif ve üst örgütlerinin finansman sorununun çözülmesi için kooperatif bankaları gibi sağlam yapıya sahip finansal kuruluşlara ihtiyaç duyulmaktadır. Türkiye' de bulunan kooperatifler öz sermayelerinin ve kredi olanaklarının yetersizliği nedeniyle ortakları için kaynak yaratamaması sebebiyle finansman sorunuyla karşı karşıya kalmaktadır. Ayrıca kooperatiflere sağlanan kredilerin vadelerinin kısa ve faizlerinin yüksek olması kooperatiflerin efektif bir şekilde faaliyet göstermelerini mümkün kılmamaktadır.

Türkiye' de kooperatifler ve üst örgütlerinin finanse edilmesi ve sorunlarını çözülmesi adına yönetimin ve denetimin kooperatifler ve üst örgütleri tarafından gerçekleştirileceği bir kooperatifler bankası kurulması gerekmektedir. Türkiye' de geliştirilecek olan kooperatif bankası anonim şirket statüsünde olmalıdır ve hisselerinin büyük kısmının kooperatif bölge ve merkez birliklerine ait olması büyük önem taşımaktadır. Bu durum onları bankanın mülkü sahibi konumuna getirmekle beraber yönetimin ve finansmanında kooperatifler tarafından gerçekleştirileceği anlamına gelmektedir. Ayrıca, kooperatiflerin ve bankanın denetlenmesi de ortaklar tarafından özdenetim şeklinde gerçekleşecektir. Bu durum kooperatifçilik ilkeleri doğrultusunda kooperatiflerin bağımsız olmasını sağlamakta ve onların özerk yapılarına uygun olmaktadır.

Kooperatif bankalarının örgütlenme modeline ilişkin dünya üzerindeki ilk örneklerine bakıldığında bu bankaların tarım sektörüne yönelik hizmet veren kooperatifleri finanse etmek adına kurulduğu görülmektedir. Bu doğrultuda, Türkiye' de kurulacak olan bir kooperatifler bankasının öncelikle küçük üreticinin daha yoğun olduğu tarım sektörü için kurulması gerekmektedir. Bunun yanı sıra, sektör özelinde kooperatiflere finansal destek sağlayan devlet bankaları iştirakleriyle kooperatif bankalarının kurulması mümkündür. Örneğin hali hazırda tarımsal kooperatiflere finansman sağlayan T.C. Ziraat Bankası, kooperatif bankası kurulumuna öncülük edebilir. Kooperatif bankaları tarafından tarım sektörüne yönelik finansal desteğin etkin ve verimli bir şekilde işlemesinden sonra tarım dışı sektörler için de bu sürecin izlenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda, sektörel olarak kooperatiflere kredi sağlayan bu bankaların fonksiyonları bir "kooperatif bankası" olarak değerlendirilmelidir. Bu doğrultuda bu bankalar kooperatifler bankası olarak şekillendirilmeli ve yeniden yapılanmalı ya da bu bankalar tarafından sağlanan bazı görev ve fonksiyonlar yeni kurulacak olan kooperatifler bankasına aktarılmalıdır.

Türkiye' de oluşturulacak kooperatif bankalarının yapılanma modeli tarım ve tarım dışı sektörlerle yönelik ayrı ayrı bankaların kurulması şeklinde gerçekleşmelidir. Bu şekilde ortaklara ve kooperatiflere sağlanacak krediler ve finansal destekler sektör bazında ihtiyaçlar ele alınarak verimli bir şekilde kullanılabilir. Ayrıca bu kaynakların denetimi ve yönetiminde de sistemsel sorunların önüne geçilebilecektir.

Türkiye' de kurulacak bir kooperatif bankasının kuruluş sermayesi bütünüyle kooperatifler ve üst örgütleri tarafından oluşturulmalıdır. Demokratik yönetim ilkesi gereği bu durum kooperatiflerin bağımsızlıkları açısından büyük önem taşımaktadır. Bu noktada, bütün kooperatiflerin ve üst örgütleri yan sıra, ilgili kamu bankaları ve hazinenin ortak kaynak katkısıyla oluşturulacak sermaye fonu kurulacak olan bankaya kaynak olarak aktarılabilir. Sermaye fonu ortakların kaynak katılımı ve kooperatiflerin faaliyetlerinden doğan karlardan verilecek paylardan oluşturulmalıdır. Kooperatiflerin mevcuttaki finansal durumları bankanın kuruluşu ve yatırımları için gerekli olan kaynağı karşılamayabilmektedir. Bu durumda bankanın varlığını sürdürmesi ve bankacılık sektöründeki rekabete dayanabilmesi adına devlet tarafından desteklenmesi gerekmektedir. Bu destek finansal olarak sermaye katkısı şeklinde olabileceği gibi aynı zamanda bankanın kaynaklarına ve topladığı mevduatlara ilişkin zorunlu karşılık oranlarının düşürülmesi olarak da gerçekleştirilebilir.

Sonuç olarak kooperatif ve üst örgütlerinin finansman ihtiyaçlarını karşılamak ve ortaklara kredi sağlamak adına bir kooperatif bankasının kurulması gerekmektedir. Türkiye' de kurulacak olan kooperatif bankalarının finansman ve yönetimlerinde kooperatifler ve üst örgütlerinin söz sahibi olması büyük önem taşımaktadır. Anonim şirket konumunda bulunan kooperatif bankaları öncelikle tarım sektöründe denenmeli, tarım sektöründe işlev gösteren kooperatiflerin finansmanları verimli bir şekilde gerçekleştikten sonra diğer tarım dışı sektörler için de kooperatif bankaları kurulmalıdır. Türkiye' de yeni bir kooperatif bankasının kurulumu aşamasında dünya üzerindeki başarılı kooperatif bankacılığı örnekleri sermaye yapısı ve örgütlenme modeli gibi özellikleri açısından incelenmeli ve bu doğrultuda uygun kooperatif bankacılığı sistemi geliştirilmelidir. Türkiye' deki kooperatiflerin kendi özerk finansman kuruluşlarına sahip olması, onların ülke adına sosyal, ekonomik açıdan kalkınmaya yeterli destek verebilmelerini sağlayacaktır.

Kaynakça

- Ayadi, R., Llewellyn, D. T., Schmidt, R. H., Arbak, E. ve Pieter De Groen, W. (2010). *Investigating diversity in the banking sector in Europe: Key developments, performance and role of cooperative banks*. Brussels: CEPS Publications.
- Çıkin, A. ve Karacan, A.R. (1994). *Genel Kooperatifçilik*. İzmir: Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları.
- Çıkin, A. (1996). *Türkiye'de Bir Kooperatifler Bankası Kurulması İhtiyacı Nedenleri ve Hedefleri*. İstanbul: Friedric Ebert Vakfı Yayını.
- Demir, E. (2012). Kooperatiflerde Finansman Usul ve Esasları. *Karınca Dergisi*, (901), 18-21.
- Duymaz, İ. (1985). *Türkiye'de Kooperatiflerin Verimli Çalışmaları Açısından Yatay ve Dikey Bütünleşme Hareketleri*. Ankara: Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları No: 60.
- Esen, F. (2000). Kooperatifler ve Türkiye' deki Durumu. *Karınca Dergisi*, (798), 24-27.
- European Association of Co-operative Banks (EACB). *Key Statistics*. (2020, Ekim 5). Erişim adresi http://v3.globalcube.net/clients/eacb/content/medias/key_figures/eacb_2018_key_statistic_s1.pdf
- Hazar, N. (1970). *Kooperatifçilik Tarihi*. Ankara: Tarım Kooperatifçilik Eğitim Vakfı Yayınları.

Suggested Citation: Sümer, G. (2021), "Kooperatif Bankacılığı ve Türkiye' de Uygulanabilirliği", Fiscaeconomia, 5(1), 262-279.

- Hazar, N. (1967). *Tarım Kooperatiflerinde Finansman Sorunu*. Ankara: Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları.
- Helm, F. C. (1976). *Kooperatif İşletme Ekonomisi*. (Çev. İlhan Cemalcılar). Eskisehir: İ.T.İ.A. Yayını.
- İloğlu, A. (1964). Türkiye'de Zirai Kredi ve T.C. Ziraat Bankası. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (15), 89-118.
- Karalar, R. (2002). *Kooperatifçilik Teknikleri*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları.
- Küçükkaplan, İ. (2012). Kooperatiflerin Finansman Sorununun Çözümü İçin Kooperatifler Bankası Modeli. *Karınca Dergisi*, (901), 25-32.
- Mülayim, Z.G. (1993). *Demokratik Kooperatifçilik Politikaları ve Toprak Reformu*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Mülayim, Z. G., ve Ulusoy, Y. (2006). *Kooperatifçilik*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Parasız, M. İ. (2000). *Modern Bankacılık: Teori ve Uygulama*. İstanbul: Banka ve Sigorta İşçileri Sendikası Yayınları.
- Şahin, Y., ve Altay, N. O. (1991). Kooperatifler Bankası ve Almanya Örneği. *T.C. Dokuz Eylül İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(2), 176-189.
- Turan, A. (1992). Kooperatif İşletmelerde Finansman. *Kooperatifçilik Dergisi*, 8-11.
- Ürper, Y., (1995). *Kooperatif İşletmeciliği*. Eskişehir: Birlik Ofset Yayıncılık.